

Roman Nir

Prasa polonijna w Ameryce

Collectanea Theologica 52/2, 197-206

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. ROMAN NIR, ORCHARD LAKE (USA)

PRASA POLONIJNA W AMERYCE

Jeden z najwybitniejszych znawców prasy polonijnej, bibliograf, dziennikarz dr. Jan Kowalik opublikował monografię historii prasy polonijnej w Stanach Zjednoczonych.¹ Uprzednio opracował znakomitą bibliografię czasopism polskich wydanych poza granicami Polski od września 1939 r.² Zestawił bibliografię do historii prasy polskiej na ojczyźnie za lata 1939—1962.³ W swych pracach podejmuje również zestawienia bibliograficzne prasy polonijnej ukazującej się w różnych krajach i kontynentach.⁴

Badania nad prasą polonijną mają znaczny dorobek naukowy. Istnieje kilka publikacji zajmujących się historią czasopism polonijnych. Z historyków warto wymienić nazwiska: W. Kruszką,⁵ J. Morawski,⁶ S. Osada,⁷ J. Swastek,⁸ M. Szawleski,⁹ K. Wachtl.¹⁰ Jedne prace jak E. Olszyka¹¹ mają charakter czysto opisowy, inne analizują zawartość wybranych gazet (C. Baretski¹²) lub ilustrują zaangażowanie tej prasy w zagadnienia polityczne (A. Urbański¹³). Natomiast zagadnienie do-

¹ J. Kowalik, *The Polish Press in America*, San Francisco, California 1978, s. 76.

² J. Kowalik, *Bibliografia czasopism polskich wydanych poza granicami Kraju od września 1939 roku*, t. 1—4, Lublin 1976.

³ J. Kowalik, *Materiały do historii prasy polskiej na Obczyźnie 1939—1962. Bibliografie*, t. 1, Paryż 1963, s. 77.

⁴ J. Kowalik, *Polska prasa emigracyjna po roku 1939*, cz. I—XVIII. Dodatek Tygodniowy Ostatnich Wiadomości 10(1957) nr 21—24, 29,31,33,36,37, 42,46; 11(1958) nr 3,7,41,49; R. 12(1959) nr 12,26. Przegląd prasy emigracyjnej ukazującej się w Rumunii, na Węgrzech, we Francji, Szwajcarii, Litwie, Łotwie, Norwegii, w ZSRR, Iranie, Iraku, Libanie, w Palestynie i Egipcie, we Włoszech, Niemczech, Austrii, Belgii, Holandii, Danii, Anglii oraz na szlaku Karpackiej Brygady.

⁵ W. Kruszką, *Historia Polska w Ameryce*, Milwaukee 1905, t. 4, s. 83—123; t. 5, s. 1—105.

⁶ J. Morawski, *Prasa polska w Stanach Zjednoczonych*, Nowy Świat Dodatek Tygodniowy Ogniwo nr 3, 1960, s. 1—3.

⁷ S. Osada, *Prasa i publicystyka polska w Ameryce*, Pittsburgh 1933, s. 96.

⁸ J. Swastek, *The Poles in South Bend to 1914*, Polish American Studies 1(1945) nr 3—4, s. 79—88; tenże, *Pięćdziesięciolecie „Sodalisa”*, Sodalisa 1970, nr 9, s. 261—264.

⁹ M. Szawleski, *Wychodźstwo polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Lwów 1924.

¹⁰ K. Wachtl, *Polonia w Ameryce. Dzieje i dorobek*, Philadelphia 1944.

¹¹ E. Olszyk, *The Polish Press in America*, Milwaukee, s. 95.

¹² C. Baretski, *A Content Analysis of the „Polish American Journal” 1950—1966*.

¹³ A. Urbański, *Americanism and the Polish-American Press 1916—1925. An Abstract of a Doctoral Dissertation*, University of Rochester 1974. Perspectives (1974) nr 1, 180—183.

kumentacyjne zostało podjęte w dwóch pionierskich pracach: H. Nagiel¹⁴ i S. Zieliński.¹⁵ Pełniejsze studia bibliograficzne znajdujemy w opracowaniach: E. Willging, H. Hatzfeld,¹⁶ J. Skrzypek,¹⁷ J. Wepsiec¹⁸ i J. Kowalik.¹⁹ Ukazują się również drukiem aktualne wykazy prasy polonijnej.²⁰ Wyżej wymienione prace, chociaż posiadają walory naukowe nie podejmują różnorodnej problematyki prasoznawczej, nie posiadamy więc rozprawy z zakresu analizy zawartości grupy czasopism przez dłuższy okres czasu, analizy opinii czytelników, nie podjęto zagadnienia roli prasy polonijnej nad utrzymaniem języka ojczystego, roli prasy w informowaniu i pielęgnowaniu kultury polskiej. Te i inne zagadnienia oczekują badaczy. Prezentowana praca J. Kowalika obejmuje całościowo zagadnienie prasy polonijnej.

Na wstępie autor ściśle definiuje trzy pojęcia, a mianowicie „polska” „prasa” i „amerykańska”. Pod pojęciem poloników Kowalik rozumie: a) publikacje w języku polskim, b) publikacje w języku angielskim lub innym, ale o treści dotyczącej polskich bądź polonijnych zagadnień, c) publikacji na temat różnych zagadnień w różnych językach pisanych przez Polaków lub Amerykanów polskiego pochodzenia.

Termin „prasa” jest tu używany w szerokim zakresie i obejmuje wszystkie publikacje o charakterze niemonograficznym, które są wydawnictwami ciągłymi, są numerowane i ukazują się regularnie lub nieregularnie, są udostępniane w sprzedaży bądź są kolportowane na zasadzie członkostwa w instytucji lub organizacji. Te publikacje to gazety i periodyki, które ukazują się codziennie lub raz w roku.

Przy tej okazji warto przytoczyć definicję prasy polonijnej zaproponowanej przez Joannę Raczkowską: „Przez termin prasa polonijna należy rozumieć ogół wydawnictw o charakterze periodycznym, publikowanych poza granicami Polski dla zaspokojenia potrzeb kręgu czytelników polskiego pochodzenia, wydawanych w języku polskim lub obcym, drukowanych lub powielanych innymi metodami.”²¹ A więc naukowcy w Polsce i w Ameryce przejmują niemalże identyczną definicję polonijnej prasy, co ułatwia prowadzone badania.

¹⁴ H. Nagiel, *Dziennikarstwo polskie w Ameryce i jego 30-letnie dzieje*, Chicago 1894.

¹⁵ S. Zieliński, *Bibliografia czasopism polskich zagranicą 1830—1934*, Warszawa 1935, s. 308.

¹⁶ E. P. Willging, H. Hatzfeld, *Nineteenth Century Polish Catholic Periodicals in the United States*, *Polish American Studies* 10(1955) nr 3—4, s. 88—100; 11(1956) nr 1—2, 19—35; nr 3—4, 89—101.

¹⁷ J. Skrzypek, *Początki czasopiśmiennictwa polskiego w Stanach Zjednoczonych A.P.*, *Problemy Polonii Zagranicznej* 1(1960)155—186; tenże, *Czasopiśmiennictwo polskie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej pod koniec XIX wieku (1886—1900)*, *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 3(1963)127—169.

¹⁸ J. Wepsiec, *Polish American Serial Publications 1842—1966. An Annotated Bibliography*, Chicago 1968.

¹⁹ J. Kowalik, *Czasopiśmiennictwo. Literatura polska na obczyźnie 1940—1960*, Londyn 1965, t. 2, 373—548; tenże, *Najstarsze żyjące pisma polskie na obczyźnie*, *Wiadomości* 1974, nr 1493, s. 2.

²⁰ L. Wynar, *Encyclopedic Directory of Ethnic Newspapers and Periodicals in the United States*, Littleton 1972, s. 260; *Directory of Canadian Polish and Polish American Periodical Publications*, Orchard Lake 1976, s. 21; J. Kowalik, *Checklist of Polish-American Periodical as of Spring 1978*, *Migrant Echo* 7(1978) nr 2, 86—89.

²¹ J. Raczkowska, *Prasa polonijna w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej*, *Problemy Polonii Zagranicznej* 9(1975)407.

Przymiotnik „amerykański” wskazuje, że prasa jest drukowana w Stanach Zjednoczonych przez Polonię, Polaków zamieszkałych w USA lub przez instytucję amerykańską i dotyczy tematów amerykańskich, polskich lub polsko-amerykańskich i jest w obiegu w USA. Polskie lub angielskie publikacje ukazujące się poza granicami USA i przeznaczone dla czytelnika w Ameryce nie wchodzą w skład prasy polonijnej i zostały wyłączone spod badań Kowalika.

Monografia porusza następujące zagadnienia: zarys historyczny polonijnej prasy, prasa współczesna, statystyka, chronologia, geograficzne rozmieszczenie, wydawcy, obrót i nakład prasy, polonijne a inne etniczne czasopisma: niemieckie, francuskie, skandynawskie, słowiańskie, włoskie, hiszpańsko-meksykańskie, żydowskie, ogólne przemiany prasy polonijnej, cele i postawy prasy polonijnej, rola polsko-amerykańskiej prasy w procesie integracyjnym, bibliografia, wykaz alfabetyczny polsko-amerykańskiej prasy w roku 1974, geograficzne rozprzestrzenienie polsko-amerykańskiej prasy w 1974 roku, mapy i diagramy. Z wykazu treści wynika, że autor podjął się wszechstronnego przedstawienia zagadnienia.

W 1842 roku dwaj redaktorzy Peweł Sobolewski i Eustachy Wyszynski rozpoczęli wydawać w Nowym Jorku pierwsze czasopismo polonijne pt. „Poland — Historical, Literary, Monumental and Picturesque”. Celem pisma było informować Amerykanów o historii i kulturze Polski i budzić sympatię dla kraju pod zaborami. Po ukazaniu się kilku numerów, magazyn zlikwidowano z braku funduszy. W latach 1863—1865 ukazał się pierwszy tygodnik w języku polskim — „Echo z Polski”. W 1870 r. zaczął wychodzić „Orzeł Polski”, który zastąpiony został w 1872 r. przez „Pielgrzymą”, a ten z kolei przekształcił się w 1874 r. w „Gazetę Polską Katolicką”. W swej ostatniej transfiguracji gazeta wychodziła w Chicago jako „Gazeta Katolicka”.

W latach siedemdziesiątych następuje znaczny wzrost nowych gazet w środowiskach polonijnych, np. w Buffalo, Detroit, Elba, Manitowoc, Milwaukee, Philadelphia, Pittsburgh, Toledo. Dziennikarstwo polonijne stało się integralną częścią codziennego życia imigrantów. W 1893 roku ukazywało się 105 polskich czasopism w 12 stanach.

Prasa imigracyjna końca XIX wieku, poruszała problemy adaptacyjne i służyła interesom społeczności. By dotrzeć do farmerów i robotników w fabrykach, musiała obniżyć poziom literacki i uwzględniać zapotrzebowanie i gusta odbiorcy. Pomimo, jak pisze Kowalik, słabej strony edycyjnej, uczyniła bardzo dużo w podniesieniu świadomości religijnej i etnicznej.

Z czołowych gazet warto wymienić: „Gazeta Polska” (1870—1913) wydana przez wybitnego dziennikarza i wydawcy polskich książek Władysława Dyniewicza; „Przyjaciel Ludu” (1876—1884) redagowany przez Ignacego Wendzińskiego i Jana Rudnickiego; przede wszystkim dwa tygodniki ukazujące się do dnia dzisiejszego „Zgoda” (1881) i „Naród Polski” (1888) wpływowe organy największych organizacji polonijnych, Związku Narodowego Polskiego i Zjednoczenia Polskiego Rzymsko-Katolickiego.

Najbardziej interesującą publikacją z tego okresu było liberalne, antyklerykalne „Ameryka-Echo” wydawane od 1889 do 1971 w Toledo, przez Antoniego Paryskiego. Jak określa Kowalik, Paryski nazywany „polskim hersztem”, był utalentowanym popularyzatorem literatury ludowej.

Pierwszym dziennikiem polskim był „Kurier Polski”, założony w Milwaukee 1888 r. i redagowany przez Michała Kruszkę do 1938 roku. Dziennik zmieniał swoją orientację polityczną z demokratycznej na republikańską, popierany był przez lewicowych polityków amerykańskich. Był pierwszym dziennikiem, który załączał supplement w języku angielskim, aby dostosować się do pokolenia polonijnego słabo mówiącego po polsku.

Odpowiedzią na antyklerykalne „Ameryka-Echo” i liberalny „Kurier Polski” było w 1890 roku założenie przez polski zakon zmartwychwstańców

„Dziennika Chicagowskiego”. Gazeta stała się jednym z najlepszych i najbardziej popularnych dzienników polskich w Ameryce, redagowanym przez dobrych edytorów jak Stanisław Szwajkart, Henryk Nagieł, Szczesny Zahajkiewicz, Józef Białasiewicz. Założony w 1891 r. tygodnik „Rolnik” przekształcił się w 1908 r. w liberalny, kontrowersyjny tygodnik „Gwiazda Polarna”, który nadal ukazuje się.

Pod koniec XIX w. powstają dzienniki socjalistyczne. „Robotnik Polski” (1896—1967) był organem Polskiego Związku Socjalistycznego w Ameryce. Inną gazetą lewicową był „Dziennik Ludowy” drukowany w Chicago i Detroit w latach 1907—1925, potem przekształcony w „Głos Ludowy” i wydawany przez Polskie Biuro Komunistycznej Partii w USA i nadal ukazujący się w Detroit. Najbardziej aktywnymi członkami „Głosu Ludowego” byli Bolesław Gebert, później deportowany do Polski, i Stanisław Nowak, redagujący gazetę do dnia dzisiejszego.

Z prasy katolickiej o charakterze religijno-wychowawczym ukazywały się „Sodalis” w Orchard Lake, „Miesięcznik Franciszkański” w Pulaski, „Przewodnik Katolicki” w New Britain, „Skarb Rodzinny” w Erie, „Gość Niedzielny” i „Posłaniec Serca Jezusa”. Bardzo popularną publikacją była „Ave Maria”, przeznaczona dla polskich rodzin, a wydawana przez polskie felcjanek.

W okresie międzywojennym powstał projekt utworzenia organizacji Zjednoczona Prasa Polska, a inspiratorami przedsięwzięcia byli dwaj dziennikarze, bracia Rabinowicz. Miało powstać 26 wersji terenowych, które różniłyby się od głównej wersji w oprawie graficznej i zawartości pierwszej i ostatniej strony. Działacze polonijni nie zaaprobowali tego pomysłu, torpedując „najwcześniejszą i być może najlepiej przemyślaną próbę integracji prasy polonijnej w Ameryce”.

Kowalik pisze, że na początku tego wieku emigracja polska w USA osiągnęła ponad milion osób, zamieszkałych przede wszystkim w Chicago jako pakujący mięso, w Detroit, Buffalo i Erie jako pracownicy hut, w Scranton i Wilkes-Barre jako górnicy w kopalniach. Osadnictwo wpłynęło na ekspansję prasy lokalnej, by zaspokoić zapotrzebowanie dużych polskich gett. W 1940 r. w Detroit powstał „Dziennik Polski”, w 1907 r. — dwujęzyczny „Dziennik dla Wszystkich” w Buffalo, w 1908 r., w Chicago — „Dziennik Związkowy Zgoda”, który nadal ukazuje się i cieszy się największą popularnością wśród dzienników polonijnych (pod redakcją Jana Kravca).

Ważną datą w historii prasy polonijnej jest rok 1912, gdyż wtedy zaczyna wychodzić „Polish American Journal”, pierwsza angielska gazeta polonijna o ogólnokrajowej popularności i dużym znaczeniu. Podczas I wojny światowej ukazały się następujące czasopisma: „Polish Courier” (1915—1963), dziennik dwujęzyczny; „Wiadomości Codzienne” (1910—1966) założone przez organizacje polonijne w Cleveland; „Nowy Świat” — od r. 1919 w Nowym Jorku; „Pittsburczanin” (1920 r.).

W 1923 roku na łamach „Kurierza Polskiego” w wydaniu specjalnym z 23 czerwca, ukazał się spis prasy polonijnej. W 1923 r. wychodziło 90 polskich periodyków w 16 stanach, w tym 20 dzienników, 58 tygodników, 12 miesięczników. Żywiłowym bodźcem zainteresowaniem się prasą było głębokie zaangażowanie Polonii amerykańskiej w przebieg pierwszej wojny światowej. Gazety w języku polskim, pisze Urbanski, „mobilizowały czytających i wszczynały kampanię popierającą naród polski. Ich strony wypełnione były emocjonalnymi odezwaniami o pomoc dla Ojczyzny i zainteresowanie losami Polski stało się jednym najważniejszym tematem przyciągającym czytelników ku gazetom w języku polskim”. Na czoło wysunęła się „Free Poland” (1914—1919), Chicago, popierana przez Polski Związek Narodowy, i „Wici”, organ Komitetu Obrony Narodowej.

Następny okres rozwoju prasy jest związany z drugą wojną światową. Polska walczyła o wspólny z USA cel, a wiadomości o wydarzeniach były ogólnie oczekiwane. Prasa polonijna została wzmocniona przez osobistości

z polskiego rządu emigracyjnego, które działały w USA przez biura dyplomatyczne i agencje informacyjne. Wygnańcza prasa polska była reprezentowana przez wybitne publikacje, jak „Polish Facts and Figures” (1944—1945); „The Polish Review” (1941—1949); „Tygodnik Polski” (1943—1947), „Wiadomości Polskie”, „Nowa Polska”, „Poland Fights” (1941—1946).

Jak stwierdza Kowalik, wielu polskich emigrantów oddało wielkie usługi, tworząc nowe organizacje i przyspieszając odrodzenie świadomości etnicznej. W 1942 r. w Nowym Jorku zostaje założony The Polish Institute of Arts and Sciences i zapoczątkowany naukowy biuletyn „The PIAS Bulletin” (1942—1946), który w parę lat później został zastąpiony przez „Polish American Studies” (1944), organ Stowarzyszenia Historyków Polsko-Amerykańskich. Innym wydarzeniem naukowym była publikacja seryjna „Annales of Polish Roman Catholic Union Museums Association” pod redakcją historyka Mieczysława Haimana.

W czasie wojny powstaje centralna informacja prasowa „Polish Government Information Center in New York”, która dostarczała wielojęzycznych usług prasowych dla prasy amerykańskiej. Były to czasy bliskiej kooperacji polskiej prasy z prasą amerykańską i prasą wspólnoty brytyjskiej. Były to, jak pisze Kowalik, dni szczytowe dla polsko-amerykańskiej prasy, która była jedną z najlepiej poinformowanych o wydarzeniach w Europie.

Nowa emigracja powojenna zorganizowała nową sieć prasową. Powstaje „Polak w Kalifornii” (1951—1954), wydawany w San Francisco; „Nasze Sprawy” (1962—1967) w Los Angeles; „Sarmacja” (1950—1951) w Cleveland. Powstaje kilka nowych publikacji o charakterze naukowym w języku angielskim: „The Polish Review” (1960), kwartalnik poświęcony historii i literaturze w Polsce, wydawany przez prof. Ludwika Krzyżanowskiego w Nowym Jorku; „Polish Medical Science and History” (1956), poświęcony medycynie. Charakter naukowy posiadają również: „Polish Arts and Culture Foundation” San Francisco (1970); „Polish Museum of America Quarterly” (1972) Chicago, o których nic nie wspomina Kowalik.

Ostatnie dziesięciolecie stworzyło nowy rodzaj dziennikarstwa polsko-amerykańskiego. Do tej grupy należą czasopisma „Nowy Dziennik” (1971) Nowy Jork; „Pokój” (1970) Detroit; „Polonia” (1975) Brooklyn.

W drugiej części swej monografii Kowalik przechodzi do zagadnień związanych z prasą współczesną. W 1974 roku ukazywało się w USA 107 tytułów czasopism polonijnych w 41 miastach i 15 stanach. W tym 19 tygodników, 8 dwutygodników, 31 miesięczników, 5 dwumiesięczników, 19 kwartalników, 2 trzy razy do roku, 4 półroczników, 8 roczników, 9 periodyków ukazujących się nieregularnie.

Procentowo 28% wszystkich publikacji stanowią gazety, periodyki od miesięczników do roczników wynoszą 72% wszystkich publikacji. W 1923 roku gazety wynosiły 88%, a periodyki — 12%. Obserwujemy wielki przeskok od dominacji gazet do popularności periodyków. Ta różnorodność wskazuje na bardziej zróżnicowany socjalny i kulturalny styl życia Polonii amerykańskiej, lecz może także wskazywać na trudności finansowe gazet, spowodowane wzrostem kosztów produkcji i konkurencją innych form masowego przekazu.

Następnie autor przedstawia chronologicznie powstawanie prasy. Klasyfikacja chronologiczna przedstawia się następująco: 7 powstało w XIX w., 19 w latach 1900—1920, 13 w latach 1918—1939, a 57 powstało w ostatnich 30 latach. Zsumowana długość trwania prasy wynosi 3360 lat, co daje średnią matematyczną 31,4 lat dla każdego magazynu. Czasopisma powstają, znikają, rozpadają się i łączą, zmieniają właścicieli i tytuły, zmieniają profil i oblicze polityczne. Obecnie już trudno ustalić listę chronologiczną polsko-amerykańskich czasopism z lat 1842—1974. Dotychczas badacze zajmowali się następującymi okresami historycznymi: S. Zieliński lata 1842—1934, J. Wępsiec — 1842—1968, a J. Kowalik — lata powojenne 1939—1974.

Liczba czasopism wyszczególnionych przez Zielińskiego (1934) wynosi 542 tytuły. Kowalik podaje 817 tytułów. Wepściec za 126 lat naliczył 1201 tytułów. Biorąc pod uwagę źródła i najnowsze badania można ogólnie stwierdzić, że liczba wszystkich polsko-amerykańskich periodyków za lata 1842—1974 wynosi około 1300 tytułów.

Rozmieszczenie geograficzne polonijnej prasy według Kowalika przedstawiało się następująco. W latach dwudziestych obecnego stulecia prasa polonijna ukazywała się w 27 stanach w USA. Polskie dziennikarstwo nigdy nie zapuściło korzeni w stanach Waszyngton, Teksas, Rhode Island. W latach czterdziestych prasa przestała ukazywać się w Indiana, Nebraska i Oregon. W latach pięćdziesiątych w Montana i Iowa, ostatnio zaś — w Colorado, Delaware i Maryland. Stopniowo kurczą się stany, w których wydaje się prasę polonijną.

Obecnie rozmieszczenie geograficzne prasy polsko-amerykańskiej wygląda następująco: 8 periodyków w Kalifornii, 2 w Connecticut, 1 na Florydzie, 23 w Illinois, 3 w Massachusetts, 14 w Michigan, 3 w Minnesota, 8 w New Jersey, 19 w Nowym Jorku, 5 w Ohio, 11 w Pensylwanii, 1 w Texas, 1 w Virginii, 2 w Columbi, 6 w Wisconsin. Razem 107 tytułów w 41 miastach, 15 stanów. Z ogólnej ilości 50 stanów w Ameryce, prasa polonijna ukazywała się w 15, głównie w stanach wschodnich, północno-wschodnich i centralnych. Najwięcej prasy ukazuje się w stanach Nowy Jork, Pensylwania, Illinois i Michigan, w których wydawane jest 65% wszystkich publikacji. Gdy chodzi o miasta, 43% polonijnej prasy wydawanej jest w Nowym Jorku, Chicago i Detroit. Stolicą dziennikarstwa polsko-amerykańskiego jest Chicago z dwudziestoma publikacjami.

Interesującym zagadnieniem jest problem wydawców. Korporacje sponsorują 64 czasopism, 25 wydawnictw finansują prywatne instytucje. Pomiędzy wydawcami korporacyjnymi możemy rozróżnić 5 grup: kler, instytucje edukacyjno-kulturalne, bratersko-ubezpieczeniowe, towarzystwa kombatanckie i zrzeszenia towarzystw lokalnych.

Od początku istnienia prasy polonijnej Kościół kładł zdecydowany nacisk na wydawanie czasopism pastoralnych, homiletycznych, liturgicznych. Pionierami prasy wśród polskich osadników byli księża Gieryk, Dąbrowski, Kruszcza, Piechowski, Pitass i Grutza. Do akcji wydawania czasopism włączyły się polonijne zakony męskie i żeńskie, zwłaszcza franciszkanie i felicjanki.

Warto podać polskiemu czytelnikowi kilka danych o popularnych pismach religijnych, ukazujących się w Ameryce. „Miesięcznik Franciszkański” jest wydawany od 1907 roku przez polskich franciszkanów w Pulaski w stanie Wisconsin. Redaktorem od wielu lat jest o. Sebastian Kuś. Miesięcznik porusza przede wszystkim zagadnienia moralności chrześcijańskiej w życiu publicznym i międzynarodowym. Ze spraw polskich informuje o historii Kościoła i wypowiedzi Episkopatu Polski. „Poślaniec Serca Jezusowego” jest pismem jezuitów i Apostolstwa Modlitwy. Pismo podejmuje problematykę młodzieżową, wyraża troskę o rodzinę, o dobre użycie radia i telewizji, pisze o powołaniach kapłańskich i zakonnych, propaguje sprawy misyjne. Drukuje wypowiedzi papieskie. Saletyni wydają „Poślaniec M. B. Saletyńskiej” (od roku 1925). Miesięcznik prezentuje zagadnienia religijne i liturgiczne, zawiera dobre artykuły z historii Kościoła i pracy misyjnej. „Ave Maria” wydają felicjanki. Pismo podejmuje w sposób popularny różnorodną problematykę religijną. Dużo poświęca miejsca zagadnieniom polonijnym. Marianie drukują pismo „Róża Maryi”, które owocnie szerzy kult maryjny wśród Polonii. „Echo z Afryki” służy organizowaniu pomocy dla misjonarzy katolickich.²²

Na osobną uwagę zasługują czasopisma wydawane przez Polonijne Zak-

²² W. Sojka, *Czasopisma religijne w Stanach Zjednoczonych*, Migrant Echo 7(1978) nr 2, 90—99.

lady Naukowe w Orchard Lake. Aktualnie wydają 14 tytułów: „Alumnus”, „Biuletyn Centrum Jana Pawła II”, „Cześć”, „The Eagle”, „Ladies Auxiliary Newsletter”, „Lake Oracle”, „Orchard Lake Good News”, „Pan z Wami”, „Pope John Paul II Center Newsletter”, „Preplaker”, „Słowo i Liturgia”, „Sodalis Polonia”, „Surge”, „Wasze Zdrowie”. Wysoki poziom naukowy reprezentuje zwłaszcza miesięcznik „Sodalis Polonia”, założony w roku 1920, propagujący ruch ekumeniczny i zamieszczający dobre opracowania z historii Polonii. Towarzystwo Chrystusowe w Kalifornii zapoczątkowało kwartalnik „Migrant Echo”, które specjalizuje się w zagadnieniach etnicznych z przewagą historii. W 1978 roku nr 2 poświęcony był w całości prasie polonijnej.

Większość publikacji religijnych wydawana jest przez Kościół rzymskokatolicki, są także reprezentowane inne wyznania jak Kościół Polsko-Narodowy z tygodnikiem polsko-angielskim „Rola Boża” i polskich baptystów z organem pastoralnym „Przyjaciel”. Polskie Towarzystwo Biblijne wydaje dwa czasopisma „Straż” i „Zwiastun Obecności Chrystusa”. Ruch Chrześcijański publikuje „Wolność sumienia”. Świadkowie Jehowy propagują polską edycję „Awake” („Przebudź się”).

Polskie instytucje naukowe w Stanach Zjednoczonych wydają kilka dobrych czasopism. Polski Instytut Nauki i Sztuki w Ameryce drukuje kwartalnik „The Polish Review”, poświęcony historii i kulturze polskiej. Polsko-Amerykańskie Towarzystwo Historyczne w Chicago publikuje „Polish American Studies”. Instytut Piłsudskiego w Ameryce wydaje „Biuletyn”, ilustrujący rozwój badań prowadzonych przez tę międzynarodową instytucję, która specjalizuje się w historii współczesnej Polski. Rada Polskich Klubów Kulturalnych wydaje atrakcyjnie ilustrowany kwartalnik „The Quarterly Review”. Przy okazji należy odnotować, że niezwykle dynamicznie działające Polskie Towarzystwo Genealogiczne, wydało pierwszy numer „Polish Genealogical Society Newsletter” na wysokim poziomie naukowym.

Towarzystwa zawodowe lekarzy i dentyków wydają biuletyny po angielsku i polsku. Związki kombatanatów publikują m.in. dwutygodnik „Weteran” i biuletyn „Kombatant w Ameryce”. Organizacje młodzieżowe, akademickie, związki teatralne, organizacje harcerskie wydają swoje biuletyny i informatory.

Grupy bratersko-ubezpieczeniowe drukują kilka periodyków. Najstarsza z nich, założona w 1873 r., jest Polska Unia Rzymsko-Katolicka w Ameryce, a organem jej „Naród Polski”, dwutygodnik założony w 1897 r., który rejestruje działalność oddziałów, ale jest również organem opinii w polsko-amerykańskich sprawach i wykazuje tendencje do współpracy z Polską. Związek Narodowy Polski Stanów Zjednoczonych publikuje dwutygodnik „Zgoda” (1881), który jest najstarszą na świecie gazetą polonijną, ukazującą się po dzień dzisiejszy. Trzecią organizacją bratersko-ubezpieczeniową jest Związek Kobiet Polskich w Ameryce, założony w Chicago w 1898 r., posiadający własny organ „Głos Polek”, który koncentruje się zasadniczo na sprawach organizacyjnych, ale drukuje także materiały biograficzne, wiersze, artykuły.

Związek Polski w Stanach Zjednoczonych drukuje „Polish Union Parade”. Polski Związek Narodowy, afiliacja Polskiego Narodowego Kościoła w Ameryce, wydaje tygodnik „Straż”. Polskie Sokolstwo w Ameryce drukuje „Sokół Polski”. Polski Związek Narodowy w Brooklynie wydaje tygodnik „Czas”.

Prasa braterska reprezentuje szczególnie charakter funkcjonalnego dziennikarstwa. Prasa ta wydawana była od początku starej emigracji, pochodzącej z klasy robotniczej i chłopskiej. Posiada do dnia dzisiejszego duże nakłady i finansowo jest ustabilizowana.

Centrum prasy prywatnej stanowią trzy dzienniki: „Dziennik Polski” (1904) w Detroit, „Dziennik Związkowy” (1908) w Chicago, „Nowy Dziennik” (1971) New York. „Dziennik Związkowy” jest dobrą gazetą, przekazującą niezależną opinię. Wymienione wyżej dzienniki są przykładem odpowiedzial-

nego, polonijnego dziennikarstwa, a redagowane są przez dobrych dziennikarzy: S. Krajewskiego, J. Krawca, A. Sarnackiego, W. Wasutyńskiego i B. Wierzbiańskiego.

Najbardziej popularnym tygodnikiem ukazującym się w języku polskim jest „Gwiazda Polarna”, czasopismo niezwykle dynamiczne, założone w 1908 r. w Stevens Point, Wis., przez rodzinę Worzaka i nadal należąca do młodszej generacji tej rodziny. „Pittsburchanin” był w przeszłości jednym z najlepszych tygodników w języku polskim w Stanach Zjednoczonych, założonym w 1920 r. przez Wiktora i Dorę Alskich. Z prywatnej prasy polonijnej warto odnotować: „Perspectives”, „Listy do Polaków”, „S.O.S”, „Panorama Polonii”, „Wiadomości Polski”, „Tatrzański Orzeł”.

Podsumowując problem prywatnej prasy polonijnej dochodzi Kowalik do wniosku, że z nielicznymi wyjątkami czasopisma te są adekwatnymi, informatywnymi, niezależnymi i odważnymi środkami masowego przekazu. Trudno nie pochwalić wydawców, których wytrwałość i idealizm, praca w krytycznych warunkach materialnych i pod ciągłym stresem przynosi takie wyniki.

Prasa polonijna wychodzi przeważnie w języku polskim, ponieważ jej celem jest przekazywanie informacji osobom nie znającym języka angielskiego i zachowanie przeszłości kulturowej i religijnej przodków. Wypełnianie tych zadań byłoby trudne bez kultywacji języka ojczystego.

Język angielski był używany przeważnie dla celów propagandowo-publicystycznych, przede wszystkim w publikacjach o charakterze komercyjnym. W ostatnich latach prasa polonijna traci młodą generację czytelników, która nie zna języka swych rodziców. Stąd wywodzi się tendencja ku dwujęzyczności. Z tego względu wzrasta znaczenie prasy etnicznej, publikowanej po angielsku lub w dwu językach. Podobne symptomy występują w innych grupach etnicznych Ameryki.

Z liczby 107 periodyków drukowanych przez i dla około 6 milionów Polonii, 48 ukazuje się w języku polskim, 32 — w obu językach, 27 — po angielsku. Publikacje braterskie przeszły na dwujęzyczność ze względu na interesy i na zaangażowanie w akcję młodej generacji, która mówi po angielsku i partycypuje w korzyściach stworzonych im przez przodków. Prasa religijna zachowała język polski, by zaspokoić potrzeby starej generacji, dla której religia i sentyment do kraju ojczystego są synonimami i którzy nadal używają języka polskiego w domu i kościele.

W naszych czasach prasa polonijna wchodzi w dramatyczną fazę rozterki: czy publikować po angielsku, zdobywając w ten sposób młode pokolenie Amerykanów polskiego pochodzenia i wzbudzając zainteresowanie polskimi wartościami etnicznymi wśród czytelników innych narodowości, czy też używając języka polskiego drukować dla stale malejącej starej emigracji? Najbliższe lata zdecydowanie rozwiążą ten problem, a wydaje się, że sprawa jest przesądzona na korzyść języka angielskiego.

Nakład decyduje o sile oddziaływania prasy polonijnej. Jest to jednak najtrudniejsze zagadnienie, ponieważ dotyka ono tak delikatnych problemów jak status finansowy prasy, jej moce reklamowe, sprawy podatków i czytelnictwa. W dokładnym przebadaniu tego zagadnienia autor stanął wobec trudności, gdyż nie udało się uzyskać dokładnych danych od wszystkich rodzajów wydawanych czasopism. Pełne dane o nakładzie uzyskał tylko dla dzienników i tygodników.

W 1974 roku nakład prasy polonijnej wynosił łącznie 664.365 egzemplarzy. Dane do obliczeń pochodzą w 77% od wydawców, 20% zaczerpnięte z poradników prasy amerykańskiej, 3% — z obliczeń własnych autora. Szczegółowo nakład przedstawiał się następująco: 3 dzienniki — 44.500; 18 tygodników — 112.510; 8 dwutygodników — 226.345; 28 miesięczników — 120.330; 6 dwumiesięczników — 15.717; 18 kwartalników — 55.500; 5 półroczników — 1.500; 99 roczników — 36.863; 11 nieregularnych — 10.550.

Pod względem językowym nakład kształtował się następująco: 48 czasopism w języku polskim — nakład 251.240; 27 w języku angielskim — 61.780; 32 dwujęzyczne — 361.345.

W końcowej części monografii znajdujemy dwa ogromnej wagi zagadnienia: a) cele i postawa prasy polonijnej, b) rola prasy w procesie integracyjnym imigrantów. Przytaczam spostrzeżenia J. Kowalika.

Wydawanie prasy w języku polskim w Stanach Zjednoczonych służy głównie jedności i zrozumieniu między imigrantami, którzy nie władają dobrze językiem angielskim. Język ojczysty jest naturalną podstawą organizowanych aktywności ludzkich, a prasa służy jako ogniwo między parafialnymi i świeckimi organizacjami i staje się ich trybuną. Rozprzestrzenia informacje między grupami społecznymi i ułatwia organizowanie nowych zrzeszeń.

Inną zasadniczą funkcją prasy było informowanie imigrantów o ich obowiązkach i przywilejach wynikających z obywatelstwa amerykańskiego i zaznajamianie ich ze zwyczajami i instytucjami nowego kraju. Umożliwiało to imigrantowi przystosowanie się do nowego otoczenia, zmiany starych zwyczajów i uformowania sobie nowych opinii. Prasa także była i pozostaje jedyną nitką łączności z krajem imigranta. Richard Park²³ tak charakteryzuje to zjawisko: „prasa imigracyjna służy... by utrzymać kontakt i zrozumienie między krajami ojczystymi i ich członkami rozsiyanymi w każdej części Stanów Zjednoczonych i całej Ameryce. Te funkcje prasy naturalnie starają się zachować uczucia narodowe, ale ponad tym znajduje się wewnętrzny związek między pragnieniem zachowania świadomości i języka ojczystego. To uczucie jest najbardziej wykrystalizowane między członkami uciemienionych nacji, które zidentyfikowały swoją walkę o uznanie polityczne z walką o uznanie ich własnej prasy”.

Oddanie polonijnej prasy ojczyźnie imigrantów zostało ostatnio trafnie scharakteryzowane przez Alicję Zerańską²⁴, która pisze, że „polonijni dziennikarze mają dodatkowe obowiązki. Prasa polonijna w Ameryce nie ma na celu duplikowania prasy amerykańskiej, lecz jej uzupełnienie. Musi prasa koncentrować się na zagadnieniach powiązanych z Polską, polską kulturą, polską emigracją na wygnaniu i na polskich grupach etnicznych w Ameryce. Musi przekazywać informacje, które trudno znaleźć w prasie amerykańskiej lub komentować wydarzenia z polskiego punktu widzenia. Równie ważna jest obiektywna analiza wydarzeń. Grupy etniczne mają tendencję do tworzenia stowarzyszeń zamkniętych, często zbyt chętnych do chwalenia każdej inicjatywy, niezależnie od jej aktualnej wartości. Jest cenną rzeczą by ukazać także ujemne strony, by podkreślić szkodliwe zaniedbania grup i instytucji i by podkreślać konieczność poprawy”.

Prasa polonijna nie tylko udostępnia wiadomości z Polski i o Polsce. Poświęca wiele miejsca na propagowanie akcji charytatywnych na szpitale i szkoły w Polsce, na rekonstrukcję zniszczonych w okresie wojny zabytków historycznych. Akcje na cele „starego kraju” zapewniają prasie udział w życiu Polski.

Jest wiele czynników związanych z procesem integracyjnym emigranta. Rola prasy jako czynnika amerykanizującego wydaje się jeszcze nieokreślona. A. Parry²⁵ jest zdania, że prasa etniczna ma dwa przeciwstawne zadania — popieranie amerykanizacji czytelnika i ukazanie czynnika różnicującego go od Amerykanów. Nie należy jednak zapominać, że rys typograficzny polonij-

²³ R. Park, *The Immigrant Press and its Control*, New York and London 1922, s. 55.

²⁴ A. Zerańska, *Journalism — no easy task*, Perspectives 1(1974) nr 1, 1—6.

²⁵ A. Parry, *Good-bye to the Immigrant Press*, *The American Mercury*, January 1933, s. 56—57.

nej prasy amerykańskiej, struktura i organizacja tej prasy jest typowo amerykańska. Prasa polonijna reklamuje amerykański styl życia, produkty amerykańskie, interesy, organizacje, kampanie polityczne, rozrywki i zagadnienia prawne, a więc cywilizację amerykańską.

Prasa wpływa na odpowiednią reprezentację w amerykańskiej hierarchii Kościoła katolickiego i pragnie większej reprezentacji polonijnej w lokalnych i federalnych instancjach rządowych. Wysiłki prasy zmierzają także do tego, by stworzyć przyjazną atmosferę w stosunkach z innymi grupami etnicznymi w Ameryce. Z drugiej strony prasa ta zachęca do kultywowania tradycji przodków, co przecież nie przynosi szkody nowej ojczyźnie.

Sto lat temu polscy imigranci na ziemi amerykańskiej nazywali się „Polakami w Ameryce”, później zostali nazwani „Polonią amerykańską”. Dziś większość z nich nazywa siebie „Amerykanami polskiego pochodzenia”. Tak więc prasa przyczynia się do pełnej integracji Polonii.

J. Kowalik uchwycił procesy związane z historią, działalnością, oddziaływaniem społecznym i oceną prądów reprezentowanych przez poszczególne grupy prasy. Historyk prasy ma przetartą drogę do szczegółowych badań nad poszczególnymi periodykami. Przy okazji warto zaznaczyć, że J. Kowalik stworzył w Kalifornii centralne archiwum prasy polonijnej niemalże z całego świata. Informacja ta jest ważna, gdyż do naszych czasów, chociaż to okres zaledwie ponad 100 lat, nie dochowało się zbyt wiele egzemplarzy prasy, a tym bardziej brakuje kompletów czasopism. Wszelkie badania nad prasą polonijną muszą odbywać się w kontakcie ze zbiorami Kowalika i jego uwagami. Historycy prasy polskiej wdzięczni są autorowi za pierwszą syntezę emigracyjnej prasy w Ameryce.